

Љубодраг Поповић,
архивски саветник
Архив Србије, Београд

ПОПИС СТАНОВНИШТВА ВАЉЕВСКОГ ОКРУГА У I СВЕТСКОМ РАТУ

Сваки попис становништва је масовна, а истовремено и скупа операција, зато се он и не приређује тако често. Основни захтев пописа је да прикупљени подаци буду тачни, а и да буду упоредљиви са ранијим, а и будућим подацима, за територију на којој се врши.

У грађи из периода I светскога рата, низ је података који се односе на историју ваљевског краја у овом времену. Подаци о становништву су скоро сасвим непознати. Необично су значајни. Тако се из њих могу видети и сва ратна страдања и последице изазване тиме. Дуготрајно ратовање, нпр. оно од 1912-1918. године, донело је Србији огроман губитак, како у људству, тако и у материјалним добрима. Србија је претрпела штете које су из основа измениле бројно стање становништва. Прикупљени статистички материјали су од велике историјске важности, јер потомству пружају драгоцене податке за проучавање прилика и стања у овом тешком ратном периоду.

Но пре него што бисмо о њима говорили, морамо се укратко осврнути и на начин како су они створени, при том приказујући и њихову генезу.

Пописивање становништва у Србији, у правом смислу те речи, започето је 1834. У наредним годинама пописи су вршени често, али без утврђеног реда, у неком одређеном временском размаку. Тако је нпр. од 1841. до 1884. извршено 10 пописа становништва (1841, 1843, 1846, 1850, 1859, 1863, 1866, 1874). Закон о попису људства и имовине из 1884. године је био први покушај да се статистички рад прилагоди савременим токовима науке и препорукама међународних конгреса. Тек је Закон о попису становништва из 1890. утврдио ове принципе.

На основу одредаба овог Закона, у предратној Србији становништво је пописивано сваке пете године. По његовим прописима сачињен је и последњи предратни попис 1910. Ратови вођени после овог пописа не

само да су омели да се у 1915. припреми и изведе наредно пописивање становништва, већ су били узроком пропадања и свих материјала из пописа од 1910. Једино што је остало као податак, била је публикација „Претходни резултати пописа становништва и домаће стоке у Краљевини Србије од 31. децембра 1910. године”.

Заинтересован за низ података, па и за статистику становништва, окупатор је јула 1916. године организовао његов попис. Када су и на који начин вршене припреме за попис од стране окупационе власти, из постојећих докумената нисмо могли добити одговор. Они нам пружају податке само о непосредном извршењу пописа.

Први докуменат о томе су „Упутства за председнике општина”, која су била нека врста правила за попис.¹ На њима недостаје датум тако да не знамо када су издата.

Упутство је регулисало да попис људства и стоке отпочиње 10. јула 1916. и да се има завршити најдаље до 15. јула. Попис је требало да обаве пописне комисије које је одређивао одговарајући окружни и срески командант. Комисије су се састојале од три члана. Један њен члан, као орган власти, био је онај кога је одређивао окружни командант, а друга двојица чланови општине које су пописиване, а које је одређивао срески командант. Од ове двојице један је морао бити сам председник општине која се пописује, или његов заступник, а други поуздани, старији члан општинског одбора, коме су месне прилике биле добро познате.

Упутство за саму пописну комисију, такође без датума, садржавало је више тачака, са начином њеног рада.²

Сем радног времена комисије, оно је на првом месту одређивало ко ће водити „писарске” послове комисије. Њих је имао да преузме по годинама најмлађи члан.

Комисија је од председника општине примала пописну листу. За сваких 70 становника био је предвиђен један образац. Попис је имао да траје док се сви не напишу, тј. док има људи за попис. Но овај посао, без обзира на све разлоге, имао је да се заврши до 15. јула увече.

Овај пописни материјал имао је председник општине да среди по комисијама и броју места на којима је попис вршен, па затим повезане у пакете, лично преда најдаље до 16. јула у 10 часова среском команданту.

Из појединачних пописа били су сачињени општи пописи за свако насељено место. Они су публиковани јануара 1917. године, у посебном издању Војног генералног гувермана.

Публикација која је објављена, као званична, и из које смо и ми користили податке, садржи две основне табеле: 1) број домаћинстава, 2) број становника по полу и укупно. У табелама су чињена поређења 1910-е са 1916-ом годином.³

1 Архив Србије, Војно-генерални гуверман, одељак XV

2 Исто

3 Ortsverzeichnis für das von den k. u. k. Truppen besetzte Gebiet Serbiens, Belgrad 1917

На дан пописа вршеног у 1916. години Ваљевски округ имао је укупно 117.502 становника. Од тога је било 46.814 мушкараца и 70.688 жена. Када се овај податак упореди са пописом из 1910. године, када је округ имао 157.678 становника, онда се може констатовати да је недостајало 40.176 становника, односно рачунато у процентима 25,47%.

Ако пак ове податке погледамо и поредимо мушко становништво 1916 : 1910, значи оно које је поднело терет ратних операција, онда је сазнање још поразније. Док је жена мање 5.172 (70.688:75.860) дотле је мушкараца мање за 34.974 (46.814:81.788), што чини скоро половину (42,76%) у односу на 1910. годину.

Слични односи су ако су предмет разматрања и срезови : подгорски, колубарски, посавски и тамнавски, који су сачињавали ондашњи Ваљевски округ.

У самом граду Ваљеву ситуација је пак оваква. Године 1910 Ваљево је имало 36.867 становника, а 1916. било је 27.746, односно 9.061 мање. Изражено у процентима то износи 24,61%. Број жена је умањен за свега 585 (16.192:16.777), али је зато мушкараца много мање. Тако их је 1910. било 20.090, а 1916. тек 11.554, што у процентима износи 42,48%, слично као за цео округ.

Сем ових, пописи код становништва вршени су и у друге сврхе. Тако су сакупљани подаци о броју склопљених бракова, а унутар ових по старосним категоријама. Оне су биле: до 20 година, до 25 година, до 40, до 50, и они преко 50 година, и то за оба пола појединачно.

Исто тако праћено је и рађање деце и то, како оне из законитих, тако и оне из незаконитих веза.

Наравно, ту су и подаци о умирању, са узроцима, као што су нпр. инфективне болести, туберкулоза, старост или други узроци.

Све податке о становништву окупатор је веома педантно сакупљао, о било којим подацима да је реч. Ако се пак неки на то нису одазвали, или су грешили - били су кажњавани. За то наводимо као илустрацију један пример из Ужичког округа. У септембру 1918. године, када је пораз окупатора био видљив, због тога што су закаснили у пријављивању смртног случаја, двојица људи били су кажњени од среске команде у Чајетини, на Златибору, са по 20 круна.

ПОПИС ОКТОБРА 1916. ГОДИНЕ

Ред. бр.	Име места	Број домаћинстава		Број становника					
		1910	1916	1910			1916		
				мушки	женски	заједно	мушки	женски	заједно
СРЕЗ КАМЕНИЦА									
1	Буковица	342	330	1227	1216	2443	763	1143	1906
	Доња Буковица	84	96	359	383	742	251	351	602
	Горња Буковица	240	234	868	833	1701	512	792	1304
2	Гола Глава	264	270	1018	1030	2018	657	1027	1684
	Дружетић	110	120	442	453	895	315	458	773
	Гола Глава	154	150	576	577	1153	342	569	911
3	Каменица	371	374	1388	1287	2675	764	1202	1966
	Каменица	209	205	747	657	1404	415	609	1024
	Стапар	45	44	171	159	330	85	153	238
	Врагочаница	117	125	470	471	941	264	440	704
4	Лопатањ	274	251	978	927	1905	598	823	1421
5	Миличиница	328	339	1306	1270	1576	835	1285	2120
	Црниљево	108	120	437	407	844	267	415	682
	Миличиница	220	219	869	863	1732	568	870	1438
6	Оглађеновац	164	161	646	589	1235	423	601	1024
7	Осечина	365	320	1405	1262	2667	890	1211	2101
	Осечина	271	218	1001	871	1872	639	849	1488
	Плужац	94	102	404	391	795	251	362	613
8	Осладић	411	427	1762	1650	3412	1075	1537	2612
	Драгијевица	126	133	531	478	1009	334	464	798
	Осладић	151	155	674	644	1318	408	570	978
	Сирдија	71	71	303	263	566	178	254	432
	Туђин	63	68	254	265	519	155	249	404
9	Остружањ	214	202	825	804	1629	485	372	1157
	Братачић	66	59	227	235	462	120	189	309
	Остружањ	148	143	598	269	1167	365	483	848
10	Причевић	345	352	1272	1235	2507	751	1131	1882
	Беомужевић	101	98	369	348	717	210	321	531
	Мајиновић	53	55	198	174	372	121	163	284
	Причевић	147	153	544	575	1119	327	526	853
	Тупанци	44	46	161	138	299	93	121	214
11	Суводање	376	386	1700	1727	3427	895	1521	2416
	Бобова	98	121	412	404	816	238	399	637

Попис становништва Ваљевског округа...

Ред. бр.	Име места	Број домаћинстава		Број становника					
		1910	1916	1910			1916		
				мушки	женски	заједно	мушки	женски	заједно
	Ситарнице	42	45	164	183	347	86	147	233
	Станина Река	111	107	507	519	1026	269	454	723
	Суводање	125	113	617	621	1238	302	521	823
	Срез Каменица	3409	3412	13527	12997	26524	8136	12153	20289

СРЕЗ МИОНИЦА

12	Бабајић	192	193	628	626	1254	368	591	959
	Бабајић	102	105	310	332	642	185	323	508
	Велишавац	90	88	318	294	612	183	268	451
13	Боговађа	562	554	1900	1826	3726	1118	1761	2879
	Доњи Лајковац	90	88	262	262	524	154	253	407
	Латковић	77	82	210	197	407	137	203	340
	Пепељевац	106	102	456	418	874	263	391	654
	Прњавор	49	41	169	134	303	88	116	204
	Стрмово	60	59	222	232	454	131	214	345
	Врачевић	180	182	581	583	1164	345	584	929
14	Брежђе	435	439	1650	1460	3110	1080	1397	2477
	Брежђе	91	100	367	333	700	251	324	575
	Горњи Лајковац	96	116	414	342	756	309	373	682
	Крчмар	86	83	316	367	583	178	229	407
	Осеченица	162	140	553	518	1071	342	471	813
15	Цветановац	287	278	788	773	1561	484	740	1224
	Бошњновић	44	45	141	153	294	102	161	263
	Цветановац	141	136	396	385	781	231	343	574
	Јајчић	102	97	251	235	486	151	236	387
16	Дучић	157	161	527	511	1038	306	484	790
	Дучић	122	89	387	365	752	173	247	420
	Грмикоже	-	31	-	-	-	46	72	118
	Тодорин До	35	41	140	146	286	87	165	252
17	Кадина Лука	141	139	516	517	1033	308	520	828
	Кадина Лука	105	103	364	359	723	212	368	580
	Палежница	36	36	152	158	310	96	152	248
18	Маркова Црква	286	257	1148	1070	2218	588	875	1463
	Маркова Црква	76	29	284	261	545	61	88	149
	Придворица	49	52	188	170	358	110	158	268
	Ратковац	68	74	299	282	581	190	267	457
	Вировац	93	102	377	357	731	227	362	589
19	Мионица варош.	92	65	291	157	448	117	195	312

Ред. бр.	Име места	Број домаћинстана		Број становника					
		1910	1916	1910			1916		
				мушки	женски	заједно	мушки	женски	заједно
20	Мионица Село	558	584	2046	1912	3958	1331	1841	3172
	Клашнић	21	21	92	85	177	65	90	155
	Кључ	104	111	400	355	755	262	324	586
	Мионица Село	100	104	339	353	692	231	340	271
	Паштрић	119	85	441	394	835	212	280	492
	Радобић	60	57	197	208	405	106	189	295
	Санковић	61	71	240	228	468	162	222	384
	Табановић	53	55	205	176	381	124	180	304
	Толић	40	80	132	113	245	169	216	385
21	Пауне	328	339	1155	1078	2233	696	1082	1778
	Ђурђевац	72	82	254	288	542	180	307	487
	Мрчић	53	49	171	152	323	97	140	237
	Пауне	147	152	521	462	983	291	452	734
	Шушеока	56	56	209	176	385	128	183	311
22	Планиница	95	93	338	371	655	239	263	502
23	Рајковић	332	355	1162	1121	2283	721	1082	1803
	Буковац	34	37	126	122	248	77	111	188
	Голубац	32	33	131	107	238	85	106	191
	Мратишић	50	53	198	189	387	129	180	309
	Рајковић	107	115	357	359	716	211	338	549
	Робаје	109	117	350	344	694	219	347	566
24	Славковица	199	205	603	578	1181	402	556	958
25	Доња Топлица	331	349	1270	1236	2506	730	1129	1859
	Доња Топлица	-	4	-	-	-	7	12	19
	Доњи Мушић	48	50	198	174	372	95	157	252
	Горњи Мушић	122	130	462	492	954	285	461	746
	Маљевић	36	43	153	137	290	97	130	227
	Наномир	48	42	132	117	249	61	98	159
	Вртиглав	77	80	325	316	641	185	271	456
26	Горња Топлица	488	496	1738	1624	3362	1064	1586	2650
	Берковац	111	107	366	332	698	217	350	567
	Горња Топлица	-	11	-	-	-	18	36	54
	Гуњица	30	33	108	88	196	75	90	165
	Команице	90	103	307	303	610	187	296	483
	Попадић	113	115	429	444	873	260	428	688
	Ракари	84	71	249	224	473	147	188	335
	Струганик	60	56	279	233	512	160	198	358
	Срез Мионица	4483	4507	15760	14806	30566	9552	14102	23654

Попис становништва Ваљевског округа...

Ред. бр.	Име места	Број домаћинстава		Број становника					
		1910	1916	1910			1916		
				мушки	женски	заједно	мушки	женски	заједно
СРЕЗ ОБРЕНОВАЦ									
27	Дрен	175	195	686	661	1347	431	617	1048
28	Грабовац	385	386	1417	1382	2799	804	1254	2058
29	Јошева	268	231	884	905	1789	540	815	1355
	Јошева	123	78	504	519	1023	150	248	398
	Љубинић	112	120	245	252	497	316	447	763
	Милорци	33	33	135	134	269	74	120	194
30	Кртинска	417	366	1438	1411	2849	700	1141	1841
	Кртинска	142	93	592	575	1167	225	367	592
	Уровци	275	273	846	836	1682	475	774	1249
31	Обреновац	492	460	2039	1648	3687	854	1357	2211
	Бело Поље	53	52	182	199	381	91	168	259
	Обреновац	389	362	1710	1300	3010	688	1056	1744
	Рвати	50	46	147	149	296	75	133	208
32	Орашац	204	214	852	788	1640	598	740	1248
	Орашац	109	116	476	444	920	285	422	707
	Вукићевица	95	98	376	344	720	223	348	541
33	Пироман	283	255	972	934	1906	481	702	1183
	Бровић	100	99	394	354	748	215	290	505
	Пироман	183	156	578	580	1158	266	412	678
34	Ратари	58	116	271	263	534	264	448	412
	Бргуле	-	49	-	-	-	107	201	308
	Ратари	58	67	271	263	534	157	247	404
35	Скела	251	222	907	862	1769	516	766	1282
36	Стублине	465	428	1552	1492	3044	817	1332	2149
	Стублине	251	214	867	850	1717	449	740	1189
	Велико Поље	214	214	685	642	1327	368	592	960
37	Трстеница	209	229	854	808	1662	454	733	1187
	Лончаник	63	70	268	249	517	146	230	376
	Трстеница	146	159	586	559	1145	308	503	811
38	Ушће	154	146	615	599	1214	303	571	874
39	Забрежје	184	170	656	591	1247	302	500	802
40	Звечка	281	299	943	877	1820	552	882	1494
	Срез Обреновац	3826	3717	14086	13221	27307	7526	11858	19384

Ред. бр.	Име места	Број домаћинстава		Број становника					
		1910	1916	1910			1916		
				мушки	женски	заједно	мушки	женски	заједно
СРЕЗ УБ									
41	Бањани	556	612	2120	2071	4191	1134	1867	3001
	Брезовица	93	104	364	401	765	201	380	581
	Калиновац	70	75	271	249	520	155	232	387
	Кожуар	134	158	561	522	1083	304	468	772
	Вукона	50	53	190	178	368	98	138	236
42	Бајевац	155	160	631	610	1241	376	579	955
	Бајевац	96	93	370	374	207	343	550	
	Степање	59	67	261	236	497	169	236	405
43	Борак	188	177	624	640	1264	340	567	907
	Борак	111	106	390	413	803	222	372	594
	Скобаљ	77	71	234	227	461	118	195	313
44	Докмир	279	297	1042	991	2033	595	945	1540
	Чучуге	89	86	281	285	566	147	251	398
	Докмир	102	116	346	335	681	205	347	552
	Кршна Глава	35	37	176	149	325	107	149	256
	Слатина	53	58	239	222	461	136	198	334
45	Јабучје	427	415	1545	1503	3018	837	1351	2188
	Доње Јабучје	208	174	708	705	1413	370	619	989
	Горње Јабучје	219	241	837	798	1635	467	732	1199
46	Лајковац	159	152	586	592	1178	337	538	875
	Лајковац	90	84	337	341	678	181	284	465
	Рубрибреза	69	68	249	251	500	156	254	410
47	Мургаш	191	180	648	619	1267	383	569	952
	Гуњевац	57	50	186	160	346	86	133	219
	Мургаш	48	57	172	190	362	113	197	310
	Рукладе	50	41	170	163	333	106	141	247
	Трњаци	36	32	120	106	226	78	98	176
48	Непричава	202	204	707	765	1472	392	676	1068
	Непричава	86	92	317	357	674	188	316	504
	Врховине	116	112	390	408	798	204	360	564
49	Новаци	181	177	772	674	1446	393	605	998
	Новаци	133	121	591	503	1094	283	434	717
	Зукве	48	56	181	171	352	110	171	281
50	Паљуви	275	256	1040	1055	2095	557	936	1493
	Паљуви	140	128	481	508	989	262	445	707

Попис становништва Ваљевског округа...

Ред. бр.	Име места	Број домаћинстава		Број становника					
		1910	1916	1910			1916		
				мушки	женски	заједно	мушки	женски	заједно
	Стубленица	135	128	559	547	1106	295	491	786
51	Памбуковица	250	243	919	933	1852	514	869	1383
	Радуша	68	68	271	268	539	177	275	452
52	Радљево	534	515	1966	1936	3902	1042	1659	2701
	Бргуле	163	131	572	573	1145	284	446	730
	Каленић	111	134	423	433	856	245	384	629
	Лисо Поље	39	38	172	170	342	87	148	235
	Радљево	128	124	398	382	780	213	344	557
	Шарбане	93	88	401	378	779	213	337	550
53	Совљак	233	229	744	747	1491	377	695	1072
54	Таково	370	303	1123	1175	2298	606	1048	1654
	Богдановица	-	81	-	-	-	129	200	329
	Црвена Јабука	89	74	278	273	551	152	237	389
	Таково	281	148	845	902	1747	325	611	936
55	Трлић	147	172	510	536	1046	284	495	779
56	Тулари	299	310	1135	1134	2269	643	1093	1736
	Баталаге	114	125	451	462	913	265	457	722
	Тулари	185	185	684	672	1356	378	636	1014
57	Тврдојевац	168	241	649	652	1301	443	670	1113
	Гвозденовић	81	93	288	313	601	182	372	455
	Тврдојевац	58	69	237	212	449	133	176	309
	Звиздар	29	79	124	127	251	128	221	349
58	Уб	258	192	632	540	1172	276	442	718
59	Врело	236	244	932	886	1818	517	779	1296
	Срез Уб	5108	5079	18325	18059	36384	10046	16383	26429
СРЕЗ ВАЉЕВО									
60	Бранковина	337	364	1421	1399	2820	907	1387	2294
	Бабина Лука	127	132	497	444	936	297	426	723
	Близоње	47	44	173	178	351	101	171	272
	Бранковина	54	56	242	241	483	465	247	412
	Јошева	35	42	136	162	298	103	170	273
	Забрдица	74	90	378	374	752	241	373	614
61	Дивци	148	158	530	545	1075	339	545	884
	Дивци	77	73	213	206	419	127	202	329
	Кланица	71	85	317	339	656	212	343	555

Ред. бр.	Име места	Број домаћинстава		Број становника					
		1910	1916	1910			1916		
				мушки	женски	заједно	мушки	женски	заједно
62	Драчић	452	446	1634	1546	3180	1051	1459	2510
	Бачевци	140	127	527	479	1006	302	417	719
	Белић	23	26	57	77	134	44	72	116
	Бранговић	28	32	117	105	222	90	108	198
	Дегурић	48	46	147	173	320	90	165	255
	Драчић	33	32	114	92	206	77	98	175
	Ковачице	40	36	141	118	259	81	106	187
	Пријездић	58	61	240	203	443	147	198	345
	Равње	61	63	197	196	393	140	196	336
	Зарубе	21	23	94	103	197	80	99	179
63	Грабовица	318	340	1107	1099	2206	694	995	1689
	Грабовица	139	142	463	470	933	292	418	710
	Јасеница	48	56	178	188	366	116	174	290
	Козличић	55	55	192	189	381	105	156	261
	Рађево Село	76	87	274	252	526	181	247	428
64	Јовања	297	316	1144	1094	2238	760	1028	1788
	Балиновић	46	48	163	157	320	93	140	233
	Пакље	29	30	122	108	230	76	98	174
	Седлари	90	87	325	328	653	206	296	502
	Златарић	132	151	534	501	1035	385	494	879
65	Котешица	175	176	644	589	1233	452	614	1066
	Котешица	137	138	536	487	1023	378	511	889
	Рабас	38	38	108	102	210	74	103	177
66	Лелић	336	374	1300	1241	2541	877	1168	2045
	Лелић	121	139	470	450	920	338	451	789
	Сандаљ	32	34	113	100	213	65	98	163
	Стрмна Гора	32	37	142	117	259	93	100	193
	Стубо	88	96	337	323	660	211	286	497
	Сушица	63	68	238	251	489	170	233	403
67	Лесковице	374	372	1366	1245	2611	838	1123	1961
	Богатић	55	59	225	199	424	141	184	325
	Доње Лесковице	319	158	1141	1046	2187	342	472	814
	Горње Лесковице	-	155	-	-	-	355	467	822
68	Лозница	218	205	792	760	1552	475	748	1223
	Лозница	126	118	431	416	847	268	424	692
	Словац	49	46	195	181	376	116	162	278
	Веселиновац	43	41	166	163	329	91	162	253

Попис становништва Ваљевског округа...

Ред. бр.	Име места	Број домаћинстава		Број становника					
		1910	1916	1910			1916		
				мушки	женски	заједно	мушки	женски	заједно
69	Лукавац	184	202	757	663	1420	503	647	1150
	Дупљај	77	80	306	260	566	203	255	458
	Лукавац	107	122	451	403	854	300	392	692
70	Петница	280	294	1015	914	1929	646	899	1545
	Белошевац	65	71	265	240	505	160	218	378
	Бујачић	54	50	158	150	308	94	144	238
	Клиници	50	62	216	201	417	149	199	348
	Петница	33	32	94	95	189	67	100	167
	Жабари	78	79	282	228	5100	176	238	414
71	Попучке	170	171	688	642	1330	442	627	1069
72	Ребељ	533	539	2058	1842	3900	1216	1608	2824
	Брезовица	137	141	491	442	933	322	393	715
	Кунице	27	27	106	90	196	61	70	131
	Ребељ	81	81	373	315	688	205	289	494
	Ровни	46	50	193	162	355	120	139	259
	Совач	55	52	197	182	379	97	168	365
	Тубравић	93	95	353	317	670	211	289	500
	Вујиновача	91	93	345	334	679	200	260	460
73	Ваљево	1704	1487	5634	3198	8832	2354	3344	5698
	Срез Ваљево	5526	5444	20090	16777	36867	11554	16192	27746

Име среза	Број домаћинстава		Број становника					
	1910	1916	1910			1916		
			мушки	женски	заједно	мушки	женски	заједно
Срез Каменица	3409	3412	13527	12997	26524	8136	12153	20289
Срез Мионица	4483	4507	15760	14806	30566	9552	14102	23654
Срез Обреновац	3826	3717	14086	13221	27307	7526	11858	19384
Срез Уб	5108	5079	18325	18059	36384	10046	16383	26429
Срез Ваљево	5526	5444	20090	16777	36867	11554	16192	27746
Округ Ваљево	22352	22159	81788	75860	157648	46814	70688	117502